Wczesnośredniowieczna Brytania w świetle archeologii materialnej i książki Things We Found in the Ground autorstwa Ellie Bruce.

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Artykuł analizuje transformację Brytanii między V a XI wiekiem, traktując koniec panowania rzymskiego nie jako gwałtowny upadek, lecz złożony proces adaptacji. Autor podkreśla konieczność odejścia od chronologii dynastycznej na rzecz zintegrowanej historii społecznej, opartej na materiale archeologicznym i danych genetycznych. Kluczowym elementem jest krytyczna analiza źródeł pisanych (m.in. Gild asa i Bedy Czcigodnego) w zestawieniu z nowoczesną archeogenetyką. Przywołane badania z czasopisma „Nature" potwierdzają znaczący wpływ populacji z obszaru Morza Północnego na ukształtowanie się wczesnoangielskiej puli genowej, wskazując jednocześnie na regionalne zróżnicowanie i procesy mieszania się ludności napływowej z miejscową. Całość ukazuje obraz dynamicznego regionu, w którym stare struktury rzymskie współistniały z nowymi tradycjami germańskimi.

The article analyzes the transformation of Britain between the 5th and 11th centuries, treating the end of Roman rule not as a sudden collapse, but as a complex process of adaptation. The author emphasizes the need to move away from dynastic chronology in favor of an integrated social history based on archaeological material and genetic data. A key element is the critical analysis of written sources (including Gildas and Bede the Venerable) in conjunction with modern archaeogenetics. Cited research from the journal 'Nature' confirms the significant influence of populations from the North Sea area on the formation of the early English gene pool, while simultaneously pointing to regional differentiation and processes of mixing between incoming

and local populations. Overall, it presents a picture of a dynamic region where old Roman structures coexisted with new Germanic traditions.

Artykuł stanowi krytyczną rewizję obrazu wczesnośredniowiecznej Brytanii, rzucając wyzwanie tradycyjnej narracji o gwałtownym upadku cywilizacji rzymskiej i prostym zastąpieniu jednej populacji drugą. Autor stawia tezę, że przejście od prowincji imperialnej do świata anglosaskiego było złożonym procesem adaptacyjnym, w którym elementy starego systemu współistniały z nowymi impulsami migracyjnymi i kulturowymi. Kluczem do zrozumienia tej dynamiki jest interdyscyplinarna synteza: konfrontacja stronniczych źródeł pisanych z danymi archeogenetycznymi oraz analizą kultury materialnej – od symbolicznych zapinek po srebrne monety typu sceattas. Tekst ukazuje region nie jako izolowaną wyspę, lecz jako integralny węzeł w sieci wymiany basenu Morza Północnego, gdzie tożsamość nie była danym raz na zawsze biologicznym faktem, lecz płynnym konstruktem społecznym. Poprzez analizę konkretnych przypadków, takich jak królestwo Lindsey czy obozowisko w Torksey, autor dowodzi, że materialne pozostałości przeszłości są jedynymi wiarygodnymi nośnikami historii grup marginalizowanych i procesów codziennej asymilacji.

SŁOWA KLUCZOWE

archeologia materialna | wczesnośredniowieczna Brytania | brosze krzyżowe | styl zwierzęcy I | archeogenetyka | królestwo Lindsey | monety sceattas | emporia | mycel hæþen here | tożsamość anglosaska | procesy migracyjne | antropologia materialności | sieci wymiany Morza Północnego | legitymizacja władzy

Koniec Rzymu jako proces adaptacji, a nie upadku

Między dziedzictwem Rzymu a narodzinami średniowiecznej Europy. Anglosasi, królestwo Lindsey, skandynawska ekspansja i transkontynentalne sieci wymiany w świetle archeologii materialnej

Przemiany zachodzące na Wyspach Brytyjskich między V a XI wiekiem obejmowały jednoczesne przekształcanie porządku politycznego, struktur osadniczych, systemów gospodarczych, praktyk religijnych oraz kulturowych mechanizmów identyfikacji zbiorowej.

Ustanie rzymskiej administracji prowincjonalnej nie oznaczało natychmiastowego zaniku wszystkich instytucji, kompetencji technologicznych i form organizacji życia społecznego wykształconych w okresie imperialnym. Nie prowadziło ono do jednorodnego upadku cywilizacyjnego, po którym dopiero napływ ludności germańskiej miałby zapoczątkować powstawanie nowych struktur politycznych. Materiał archeologiczny wskazuje raczej na zróżnicowane regionalnie konfiguracje ciągłości, adaptacji i zerwania, w których dotychczasowe praktyki gospodarcze współistniały z nowymi tradycjami wytwórczymi, formami pochówku, sposobami organizacji wspólnot oraz sieciami powiązań obejmującymi coraz rozleglejszą przestrzeń Morza Północnego.

Właściwa analiza wczesnego średniowiecza wymaga zatem odejścia od chronologii opartej wyłącznie na zmianach dynastycznych i konfliktach militarnych na rzecz zintegrowanej historii społecznej, odczytywanej poprzez materialne świadectwa produkcji, konsumpcji, wymiany i symbolicznego przedstawiania świata. W perspektywie historiografii kluczowe pozostaje rozróżnienie pomiędzy końcem administracyjnej przynależności Brytanii do Imperium Rzymskiego a rzeczywistymi przemianami cywilizacji prowincjonalnej. Przyjęcie daty 410 roku n.e. jako kresu rzymskiego panowania jest użyteczną konwencją chronologiczną, lecz nie odpowiada pojedynczemu zdarzeniu, którego skutki miałyby wystąpić jednocześnie we wszystkich regionach wyspy.

Osłabianie imperialnych struktur zarządzania, zmiany w finansowaniu wojska, ograniczanie dostaw monet i przekształcanie administracji miejskiej następowały w warunkach narastającej niestabilności politycznej późnego cesarstwa. Jednocześnie miejscowe społeczności zachowywały umiejętności produkcyjne, korzystały z istniejącej infrastruktury oraz utrzymywały relacje handlowe i rodzinne, których trwanie nie zależało całkowicie od obecności rzymskich urzędników. Wyłania się stąd podstawowy problem badawczy historii postrzymskiej: ustalenie, które elementy dawnego systemu utraciły instytucjonalne podstawy funkcjonowania, które przetrwały w zmienionej postaci, a które zostały zastąpione rozwiązaniami rozwijającymi się pod wpływem migracji i kontaktów międzyregionalnych.

Konieczność konfrontacji źródeł pisanych z danymi genetycznymi i archeologicznymi

Rozpoznanie tych mechanizmów wymaga krytycznego podejścia do źródeł pisanych, których nierównomierna dostępność jest jedną z charakterystycznych cech brytyjskiego wczesnego średniowiecza. Autorzy tacy jak Gildas, Beda Czcigodny czy późniejsi redaktorzy Kroniki

anglosaskiej pozostawili świadectwa kluczowe dla rekonstrukcji wydarzeń politycznych i religijnych, jednak ich narracje powstawały w konkretnych środowiskach intelektualnych, realizowały określone cele moralne i instytucjonalne, a niejednokrotnie opisywały zdarzenia sprzed wielu pokoleń. Gildas, piszący prawdopodobnie w VI wieku, ujął dzieje Brytanii w ramy refleksji moralnej nad postępowaniem władców i duchowieństwa. Beda z początku VIII stulecia interpretował natomiast przemiany polityczne przez pryzmat chrystianizacji ludów angielskich – w porządku, w którym wydarzenia militarne, dynastyczne i religijne były podporządkowane wizji dziejów Kościoła.

Źródła te mają ogromną wartość, lecz muszą być konfrontowane z materiałem archeologicznym, który często dostarcza informacji o grupach społecznych i praktykach codzienności pominiętych w kronikach. Tutaj kluczowe stają się wyniki współczesnej archeogenetyki, pozwalające na nowo rozpatrzyć wieloletni spór o skalę migracji z północnej Europy na Wyspy Brytyjskie po okresie rzymskim. W artykule Joschy Gretzingera i współpracowników pt. "The Anglo-Saxon Migration and the Formation of the Early English Gene Pool", opublikowanym w 2022 roku w czasopiśmie "Nature", przedstawiono analizę materiału genetycznego 460 średniowiecznych mieszkańców północno-zachodniej Europy, w tym 278 osób z terenów dzisiejszej Anglii. Wyniki wykazały znaczny udział pochodzenia związanego z populacjami kontynentalnej strefy Morza Północnego wśród badanych pochowanych na angielskich stanowiskach wczesnośredniowiecznych. W próbie reprezentującej ówczesną Anglię udział ten oszacowano średnio na około 76 procent (według jednego z modeli porównawczych), wskazując jednocześnie na duże zróżnicowanie między regionami, konkretnymi stanowiskami i osobami.

Autorzy publikacji podkreślili również znaczenie mieszania się ludności miejscowej i napływowej, co można badać zarówno na poziomie populacyjnym, jak i w obrębie poszczególnych wspólnot. Dane te są istotne dla interpretacji procesów demograficznych, lecz wymagają odróżnienia pochodzenia genetycznego od tożsamości społecznej i kulturowej. Osoba z przodkami wywodzącymi się z określonego regionu kontynentu nie musiała automatycznie posługiwać się konkretnym językiem ani identyfikować jako członek jednego z ludów wymienianych przez kronikarzy. Również obecność charakterystycznych ozdób, narzędzi czy praktyk pogrzebowych nie stanowi samodzielnego dowodu biologicznego pochodzenia ich użytkowników.

Właściwe rozumienie procesów migracyjnych wymaga zatem łączenia analiz paleogenomicznych z archeologią osadnictwa, historią języka, antropologią pokrewieństwa i badaniami nad społecznym wytwarzaniem tożsamości. Wczesnośredniowieczna Brytania nie była prostą przestrzenią zastępowania jednej jednolitej populacji przez drugą, lecz obszarem intensywnych przemieszczeń, kontaktów rodzinnych, asymilacji i stopniowego kształtowania nowych konfiguracji

wspólnotowych. Takie ujęcie koresponduje z dorobkiem antropologii etniczności, zwłaszcza koncepcją Fredrika Bartha, który w pracy "Ethnic Groups and Boundaries" z 1969 roku skierował uwagę badaczy ku społecznym procesom utrzymywania granic między grupami, a nie wyłącznie ku katalogowaniu ich cech kulturowych. W tej perspektywie przynależność zbiorowa nie musi wynikać z posiadania niezmiennego zestawu przedmiotów, zwyczajów i właściwości biologicznych; jest ona również rezultatem praktyk klasyfikowania ludzi, rozpoznawania różnic oraz utrwalania relacji wewnątrz- i międzygrupowych.

Zastosowanie tego aparatu pojęciowego do wczesnośredniowiecznej Brytanii pozwala rozpatrywać tożsamość anglosaską jako zjawisko historycznie formowane, którego treść zmieniała się wraz z rozwojem struktur politycznych, praktyk religijnych i kontaktów międzyregionalnych. Nie oznacza to negowania znaczenia migracji ani wspólnego pochodzenia, lecz wskazuje, że materialne świadectwa identyfikacji kulturowej wymagają interpretacji w kontekście rzeczywistych relacji społecznych. Ozdoba stroju może być znakiem przynależności, ale może także pełnić funkcję estetyczną, użytkową lub prestiżową – jej znaczenie zależy od sytuacji społecznej, w której została zastosowana.

Królestwo Lindsey jako model dynamicznych zależności politycznych

Szczególnie użytecznym polem badania tych procesów pozostaje Lincolnshire. Obszar ten w okresie rzymskim funkcjonował w ramach gospodarki i administracji prowincjonalnej, by w kolejnych stuleciach włączyć się w struktury polityczne utożsamiane z królestwem Lindsey. Historia regionu pozwala analizować zarówno lokalne przeobrażenia osadnicze, jak i szersze procesy integracji politycznej środkowej oraz wschodniej Anglii.

Królestwa Lindsey nie należy jednak postrzegać jako organizmu państwowego o stałych granicach, pełnej suwerenności czy jednoznacznie rekonstruowalnym aparacie administracyjnym. Świadectwa pisane wskazują na istnienie lokalnej tradycji władzy królewskiej, lecz jednocześnie dokumentują podporządkowanie tego obszaru silniejszym ośrodkom politycznym, zwłaszcza Northumbrii i Mercji. W VII wieku Lindsey jawi się w relacjach Bedy jako przestrzeń działalności misyjnej i rywalizacji politycznej; jego dzieje odsłaniają wielopoziomowość wczesnośredniowiecznych zależności, w których lokalne wspólnoty mogły zachowywać odrębność, pozostając pod wpływem sąsiednich królestw. Kluczowe znaczenie dla rozpoznania religijnych przemian Lindsey ma relacja Bedy zawarta w rozdziale szesnastym drugiego tomu Historia ecclesiastica gentis Anglorum, poświęcona działalności misyjnej Paulina na obszarze położonym na południe od Humber.

Chrystianizacja jako proces reorganizacji struktur społecznych

Autor wspomina o nawróceniu przedstawiciela lokalnej elity w Lincoln, imieniem Blæcca, wraz z jego domownikami oraz o wzniesieniu w mieście kamiennego kościoła. Przywołuje również przekaz dotyczący chrztów dokonywanych nad rzeką Trent w obecności króla Edwina – wydarzeń, które miały zostać zapamiętane przez uczestnika i później przekazane przez miejscowego duchownego.

Świadectwo to jest szczególnie wartościowe, gdyż pozwala uchwycić relacje między działalnością misyjną, autorytetem królewskim a lokalną strukturą społeczną. Nie może być jednak traktowane jako pełny opis procesu chrystianizacji regionu, ponieważ Beda przedstawiał wydarzenia wybrane zgodnie z religijnym celem swojego dzieła. Właściwa interpretacja wymaga zestawienia tej narracji ze zmianami w praktykach pogrzebowych, historią miejsc kultu oraz materialnymi dowodami działalności wspólnot chrześcijańskich. Z perspektywy socjologii religii chrystianizacja wczesnośredniowiecznych społeczności jawi się jako proces przekształcania instytucji, symboli i praktyk regulujących życie zbiorowe. Zmiana ta nie sprowadzała się do indywidualnego przyjęcia określonych przekonań; mogła obejmować reorganizację kalendarza świąt, sposobów zawierania związków rodzinnych, rytuałów funeralnych, systemów edukacji oraz relacji między władzą świecką a duchowieństwem. Często kluczowa była konwersja elit politycznych, gdyż ich decyzje determinowały możliwości działania misjonarzy, finansowanie miejsc kultu i publiczną legitymizację nowych praktyk. Nie należy jednak utożsamiać formalnego nawrócenia władcy z natychmiastowym przyjęciem chrześcijaństwa przez wszystkich mieszkańców jego terytoriów.

Przemiany religijne mogły przebiegać stopniowo, łącząc nowe instytucje kościelne z kontynuacją wcześniejszych zwyczajów i lokalnej symboliki. Archeologia pozwala dostrzec tę złożoność, choć wymaga ostrożności przy przypisywaniu przedmiotom jednoznacznej funkcji religijnej.

Relacja między chrystianizacją a organizacją władzy jest szczególnie interesująca w świetle teorii legitymizacji Maxa Webera. Władza polityczna potrzebuje mechanizmów społecznego uznania swojej prawomocności, które mogą odwoływać się do tradycji, charyzmy, instytucji lub norm regulujących stosunki społeczne. We wczesnym średniowieczu powstawanie ośrodków kościelnych i rozwój piśmiennictwa mogły dostarczać nowych narzędzi utrwalania pamięci dynastycznej, organizowania zobowiązań i formułowania roszczeń politycznych.

Nie oznacza to, że chrześcijaństwo było wyłącznie instrumentem władzy – działalność religijna posiadała przecież własną logikę duchową, społeczną i intelektualną. Jednak instytucjonalizacja religii tworzyła nowe możliwości organizowania życia zbiorowego, a jej materialne ślady — budynki

kościelne, przedmioty liturgiczne, inskrypcje czy zmiany w obrządku pogrzebowym — stanowią ważne źródła do historii powstawania średniowiecznych struktur społecznych. Dla rozpoznania przemian społeczno-kulturowych we wschodniej Brytanii kluczowe są przedmioty osobistego wyposażenia: zapinki odzieżowe, ozdoby, elementy pasów i zawieszki. W przeciwieństwie do monumentalnych budowli, których powstanie wymagało ogromnych nakładów, drobne artefakty towarzyszyły codziennemu życiu jednostek; były przekazywane, naprawiane i ostatecznie trafiały do ziemi w wyniku zagubienia, porzucenia lub celowego depozytu.

Ich właściwości materiałowe, dekoracja i sposób użytkowania są cennym źródłem badań nad społecznym znaczeniem ubioru. W antropologii materialności strój interpretuje się jako system komunikowania przynależności, pozycji społecznej, wieku, płynności płci czy uczestnictwa we wspólnotach, choć te znaczenia nie zawsze były stałe lub jednoznaczne. Analiza archeologiczna ozdób wymaga zatem zestawienia typologii i techniki wykonania z kontekstem przestrzennym oraz historią praktyk pogrzebowych, które decydowały o tym, co przetrwało do naszych czasów.

Interesującym przykładem jest opisany przez autora niewielki fragment metalu określany mianem „Speck", interpretowany jako uszkodzona część wczesnoanglosaskiej broszy krzyżowej z V–VI wieku. Autor wskazuje, że przedmiot ten wykonano ze srebra i zdobiono ornamentyką odpowiadającą tradycji germańskiego stylu zwierzęcego I (Style I). Ze względu na brak niezależnej dokumentacji katalogowej tego konkretnego znaleziska, opis należy traktować jako rekonstrukcję zawartą w materiale źródłowym. Sam rodzaj zabytku jest jednak dobrze rozpoznany: brosze krzyżowe były charakterystycznym elementem stroju we wschodniej Anglii w V i VI wieku, a ich zróżnicowanie formalne pozwala analizować chronologię, tradycje wytwórcze i regionalne sposoby manifestowania tożsamości. Wykonywano je głównie ze stopów miedzi, niekiedy złocone lub srebrzone, więc ich wartość społeczna nie zawsze wynikała z zawartości kruszcu.

Szczegółową analizę tej kategorii przedmiotów przedstawił Toby F. Martin w monografii The Cruciform Brooch and Anglo-Saxon England (2015). Badacz opracował ponad dwa tysiące zabytków, wykorzystując ich typologię, chronologię i rozmieszczenie przestrzenne do rekonstrukcji przemian społecznych zachodzących w okresie formowania się wczesnoanglosaskich wspólnot.

Przedmioty jako narzędzia konstruowania tożsamości i statusu

Rozpowszechnianie charakterystycznych zapinek nie powinno być interpretowane jako prosty wskaźnik przemieszczania się niezmiennej grupy etnicznej z północnych Niemiec do Brytanii.

Przedmioty te uczestniczyły raczej w procesach społecznego wytwarzania i utrwalania określonych tradycji, a ich użytkowanie mogło służyć wyrażaniu przynależności w warunkach zmieniających się relacji między ludnością miejscową a napływową. Martin wskazywał również na znaczenie kobiecych praktyk ubioru i ceremonii pogrzebowych dla reprodukowania wzorów identyfikacji kulturowej. Zapinka przestaje zatem być jedynie technicznym narzędziem łączenia fragmentów odzieży, stając się uczestnikiem szerszego procesu kształtowania wspólnotowej pamięci i społecznie rozpoznawalnych wzorów zachowania.

Szczególne możliwości interpretacyjne stwarza rozwój dekoracji zoomorficznej, której systematykę zapoczątkował Bernhard Salin w klasycznych badaniach nad germańską ornamentyką zwierzęcą. Styl I charakteryzuje się złożonymi przedstawieniami istot zwierzęcych i elementów antropomorficznych, których fragmenty bywają celowo przekształcane, zestawiane i wzajemnie przenikane. W kompozycjach tych rozpoznaje się głowy, kończyny czy tułowia – elementy anatomiczne nie zawsze tworzące naturalistyczne przedstawienie jednego organizmu. Ich analiza wymaga znajomości ówczesnych konwencji artystycznych; to, co współczesnemu odbiorcy może wydawać się ornamentem abstrakcyjnym, w rzeczywistości funkcjonowało w systemie znaczeń opartym na powtarzalnych motywach zwierzęcych i ludzkich. Nie należy jednak automatycznie przypisywać wszystkim takim przedstawieniom charakteru magicznego lub apotropaicznego. Funkcje ochronne, religijne czy tożsamościowe pozostają sferą interpretacji, gdyż często brakuje źródeł pozwalających odtworzyć znaczenie konkretnego motywu dla jego pierwotnych użytkowników. Współczesne badania podkreślają, że ornamentyka ta tworzyła rozległy system podobieństw formalnych obejmujący znaczne obszary północnej Europy, lecz nie świadczyła ona automatycznie o istnieniu jednego, jednolicie rozumianego systemu wierzeń.

Z punktu widzenia historii technologii brosze krzyżowe stanowią również materialne świadectwo wysokich kompetencji metalurgicznych społeczności wczesnośredniowiecznych. Ich produkcja wymagała przygotowania form odlewniczych, wykorzystania techniki traconego wosku, obróbki powierzchni, wykonywania elementów mechanicznych oraz stosowania zróżnicowanych sposobów dekorowania. Współistnienie ornamentyki odlewanej, rytej i cyzelowanej pozwala rekonstruować procesy produkcyjne oraz rozpoznawać powiązania między warsztatami. Podobieństwo określonych rozwiązań technicznych może wskazywać na transmisję kompetencji, mobilność rzemieślników albo naśladownictwo wyrobów z innych regionów. Nie oznacza to jednak, że przedmioty podobne stylistycznie powstawały w jednym ośrodku produkcyjnym. Jak wskazuje Martin, wytwórcy brosz krzyżowych korzystali ze wspólnego repertuaru elementów dekoracyjnych, który częściowo przenikał się z ornamentyką innych rodzajów ozdób.

Materialne świadectwa statusu a pułapki interpretacyjne

Archeologia pozwala rekonstruować wzorce transmisji technologicznej, jednak ich dokładny charakter wymaga pogłębionej analizy materiałowej, chronologicznej i przestrzennej. W tym kontekście kluczowy staje się problem datowania, którego nie można sprowadzić do prostego porównania dekoracji z katalogiem podobnych zabytków. Typologia umożliwia rozpoznanie następstwa form, lecz rzeczywisty okres użytkowania przedmiotu mógł być znacznie dłuższy niż czas jego produkcji. Brosza mogła być naprawiana, przekazywana w rodzinie lub przechowywana jako pamiątka, by dopiero po latach trafić do grobu. Oznacza to, że chronologia stylistyczna, data wykonania i moment zdeponowania nie zawsze są tożsame. Martin podkreślał ponadto ryzyko błędnego koła interpretacyjnego, gdy typy zapinek datuje się na podstawie kontekstów grobowych, a następnie tych samych typów używa do określania chronologii innych elementów wyposażenia pochówków. Problem ten można częściowo ograniczyć, stosując niezależne metody datowania, porównując zespoły o dobrze określonej chronologii oraz analizując relacje stratygraficzne. Świadomość tej niepewności jest istotna zwłaszcza dla detektorystyki, gdyż fragmentaryczny przedmiot pozbawiony kontekstu archeologicznego często nie pozwala na datowanie bardziej precyzyjne niż do szerokiego przedziału czasowego.

Z perspektywy antropologii społecznej kluczowa pozostaje relacja między ozdobą a osobą, która ją nosiła. Współczesna archeologia odchodzi od założenia, że konkretny rodzaj przedmiotu jest bezpośrednim i niezmiennym odpowiednikiem danej kategorii etnicznej, płciowej czy majątkowej. Wyposażenie grobu mogło wynikać z decyzji rodziny, norm wspólnotowych, sposobu przedstawiania zmarłego lub szczególnego charakteru ceremonii. Użytkowanie ozdób zmieniało się w cyklu życia jednostki, a ich znaczenie często wynikało z historii przekazywania między pokoleniami. W tym ujęciu materialne świadectwa stroju pozwalają analizować nie tylko status społeczny, ale i procesy socjalizacji, konstruowania tożsamości oraz reprodukowania relacji między jednostką a wspólnotą. Teoria performatywności pozwala dodatkowo postrzegać codzienne praktyki ubioru jako powtarzalne działania, dzięki którym określone kategorie społeczne stają się rozpoznawalne i utrwalane. Zastosowanie tej perspektywy do V-VI wieku ma jednak charakter analityczny i nie może zastępować materialnych dowodów na rzeczywiste praktyki użytkowników.

Wyjątkowo interesującą kategorię stanowią wczesnoanglosaskie zawieszki określane mianą girdle-hangers. Przedmioty te, najczęściej wykonane ze stopów miedzi, miały charakterystyczną wydłużoną formę przypominającą klucz, choć niekoniecznie pełniły jego funkcję mechaniczną. Odnajdywano je w kontekstach grobowych, w zespołach obejmujących elementy stroju i przedmioty osobiste. British Museum przechowuje zarówno egzemplarze wykonane ze stopów miedzi, jak i zestawy tzw. chatelaines, składające się z łańcuszków, kluczy i elementów

zawieszanych przy pasie. Różnorodność materiałowa i morfologiczna tych znalezisk wymaga odróżniania rzeczywistych narzędzi do otwierania zamków od zawieszek o formie symbolicznej oraz przedmiotów, których funkcja pozostaje niepewna z powodu ich fragmentarycznego stanu.

Autor książki interpretuje girdle-hangers jako oznaki wysokiej pozycji kobiety w gospodarstwie domowym, a zarazem symboliczne klucze do świata zmarłych. Pierwsza hipoteza łączy przedmioty noszone przy pasie z organizacją przestrzeni domowej, kontrolą zasobów i reprezentowaniem statusu; druga wprowadza interpretację religijną dotyczącą funkcji wyposażenia pogrzebowego. Oba kierunki są warte rozważenia, lecz nie można ich traktować jako bezspornych ustaleń dla wszystkich egzemplarzy. Brak wystarczających podstaw źródłowych, by każdej kobiecie pochowanej z taką zawieszką przypisywać wyłączne uprawnienie do zarządzania majątkiem rodzinnym lub uznawać konkretny przedmiot za rytualne narzędzie otwierania przestrzeni pośmiertnej. Właściwsze jest uznanie, że forma klucza mogła odnosić się do idei dostępu, kontroli lub przynależności, co wymagałoby potwierdzenia w innych źródłach. Zagadnienie to otwiera szerszą perspektywę badań nad społecznym i gospodarczym znaczeniem pracy kobiet we wczesnym średniowieczu.

Gospodarstwo domowe nie było wówczas jedynie przestrzenią prywatną, lecz podstawową jednostką produkcji, przechowywania zasobów, organizacji pracy i reprodukcji społecznej. Wytwarzanie tkanin, przygotowywanie żywności, opieka nad zwierzętami czy zarządzanie zapasami wymagały wysokich kompetencji organizacyjnych i zaangażowania wielu członków wspólnoty. Archeologicznymi świadectwami tych czynności są m.in. przęśliki, ciężarki tkackie, igły, narzędzia domowe, pojemniki i elementy zamknięć.

Przedmioty grobowe jako znaki społeczne

Nie należy jednak automatycznie przypisywać wszystkich wymienionych działań jednej płci ani rekonstruować struktury prawnej gospodarstwa w oparciu o nowożytne analogie. Zróżnicowanie ról społecznych wymaga badań uwzględniających kontekst regionalny, chronologię, strukturę wieku oraz dostępne świadectwa pisane. Zawieszka przypominająca klucz może być zatem punktem wyjścia do analizy organizacji życia codziennego, lecz nie zastępuje ona źródeł dotyczących rzeczywistych uprawnień majątkowych. Należy zwrócić uwagę na szczególną rolę przedmiotów w materialnym utrwalaniu relacji władzy i dostępu do zasobów. Klucz jako narzędzie mechaniczne umożliwia ograniczanie dostępu do określonej przestrzeni lub jej zawartości, jednak jako znak może odsyłać do znacznie szerszych idei uprawnienia, odpowiedzialności i kontroli. Takie rozróżnienie pozostaje użyteczne z perspektywy semiotyki Charlesa Sandersa Peirce'a, w której

znaki mogą funkcjonować dzięki podobieństwu, związkom faktycznym lub społecznie utrwalonym konwencjom. W przypadku girdle-hanger przedmiot może odwoływać się do formy klucza, nie będąc funkcjonalnym narzędziem zamykania.

Nie oznacza to jednak automatycznego poznania znaczenia, jakie przypisywali mu dawni użytkownicy. Analiza semiotyczna pozwala rozpoznać możliwy mechanizm symbolizacji, lecz jego historyczna treść wymaga ustalenia na podstawie konkretnych kontekstów. Podobnie złożenie zawieszki w grobie może świadczyć o jej znaczeniu dla sposobu przedstawiania zmarłej osoby, ale nie przesądza to o wierze, że przedmiot będzie pełnił identyczną funkcję w życiu pośmiertnym. W perspektywie archeologii śmierci kluczowe staje się rozpoznanie, że wyposażenie grobowe nie stanowi neutralnej kolekcji przedmiotów należących do zmarłego. Pogrzeb jest wydarzeniem społecznym, podczas którego żyjący uczestniczą w kształtowaniu pamięci o osobie zmarłej, wyrażaniu więzi rodzinnych i reprodukowaniu określonych norm wspólnotowych. Z tego względu przedmioty składane do grobu mogą posiadać znaczenie wynikające z relacji społecznych organizatorów ceremonii, a nie jedynie z indywidualnych preferencji zmarłego. Badania nad wczesnoanglosaskimi nekropoliami pozwalają analizować zależności między wiekiem, biologiczną charakterystyką zmarłych, rodzajem wyposażenia i przestrzenną organizacją pochówków, jednak interpretacje te wymagają świadomości selektywnego charakteru praktyk funeralnych. Nie wszystkie osoby były chowane według identycznych zasad, a zmiany religijne i społeczne mogły wpływać na częstotliwość umieszczania przedmiotów w grobach.

Bogate wyposażenie nie stanowi zatem prostego miernika majątku, a brak przedmiotów nie dowodzi automatycznie ubóstwa lub niskiej pozycji społecznej. Tak zarysowana problematyka pozwala uchwycić proces przemiany statusu kobiet i mężczyzn w społeczeństwach wczesnośredniowiecznych bez redukowania go do katalogu przedmiotów tradycyjnie uznawanych za kobiece lub męskie.

Korelacje genetyczno-pogrzebowe oraz ewolucja systemu monetarnego

Zestawienie analiz archeologicznych z danymi paleogenomicznymi pozwala dostrzec różnice w praktykach pogrzebowych stosowanych wobec osób o odmiennym pochodzeniu biologicznym, choć nie przesądza to jednoznacznie o przyczynach tych rozbieżności. Badania Gretzingera i jego współpracowników wykazały m.in., że kobiety z wyraźniejszymi wpływami kontynentalnymi częściej chowano z wyposażeniem grobowym niż kobiety o pochodzeniu lokalnym. W przypadku mężczyzn zależność między pochodzeniem a obecnością uzbrojenia w pochówkach nie była tak

jednoznaczna. Ustalenia te sugerują istnienie powiązań między migracją, rytuałami pogrzebowymi a społecznym przedstawianiem tożsamości, jednak nie pozwalają rozstrzygnąć, czy różnice te wynikały z norm etnicznych, statusu majątkowego, historii rodzinnej czy innych czynników.

W innym kierunku podążyły przemiany gospodarcze VII i VIII wieku, których materialnym świadectwem jest ponowne rozpowszechnianie drobnych monet srebrnych. Ograniczenie napływu rzymskich emisji oraz transformacja instytucji gospodarczych w V stuleciu nie doprowadziły do całkowitego zaniku wymiany ani powszechnego przejścia na prosty barter. W różnych środowiskach funkcjonowały zróżnicowane sposoby regulowania zobowiązań, przekazywania dóbr i akumulacji wartości – od przedmiotów prestiżowych i kruszców, po świadczenia rzeczowe i relacje osobiste. W kolejnych wiekach rozwój struktur królewskich, klasztorów oraz ośrodków wymiany sprzyjał kształtowaniu nowego obiegu monetarnego, który różnił się od rzymskiego systemu prowincjonalnego. Kluczowe staje się zatem badanie procesu powstawania tego pieniądza, zamiast opisywania go jako prostego przywrócenia instytucji z okresu imperialnego. Istotny wkład w rozpoznanie tego procesu wniósł Peter Sawyer, zwłaszcza w monografii The Wealth of Anglo-Saxon England (2013), wskazując na zmiany w przepływie kruszców, rozwój gospodarczy klasztorów oraz intensyfikację kontaktów między Anglią a obszarami frankijskimi.

Sawyer zwracał uwagę, że w VII wieku coraz szerszego zastosowania nabierały srebrne monety o niewielkiej wartości jednostkowej, bardziej praktyczne w codziennych transakcjach niż wcześniejsze emisje złote. Około 680 roku srebrne monety określane zbiorczo mianem sceattas zaczęły odgrywać istotną rolę w gospodarce anglosaskiej i frankijskiej; ich obieg był ściśle powiązany z intensywnymi kontaktami między wschodnią Anglią, Fryzją a dolnym dorzeczem Renu. W tym ujęciu rozwój pieniądza stanowił element szerszego procesu: intensyfikacji wymiany, specjalizacji produkcji i rozwoju instytucji organizujących przepływ dóbr. Są to niewielkie, najczęściej srebrne monety bite, których zróżnicowanie ikonograficzne i regionalne stanowi dziś przedmiot rozbudowanej klasyfikacji numizmatycznej.

Monety serii E i rola emporiów w sieciach wymiany

Autor książki analizuje serię E, znaną z charakterystycznego motywu przypominającego jeża, ptaka lub kompozycję abstrakcyjnych linii, określanego w literaturze mianem porcupine type. Właściwa interpretacja tego ornamentu wymaga jednak odróżnienia nowoczesnej nazwy klasyfikacyjnej od historycznego znaczenia przedstawienia. Określenie porcupine odwołuje się do podobieństwa formalnego dostrzeganego przez badaczy, lecz nie stanowi dowodu, że pierwotni użytkownicy monet rozpoznawali na nich jeża albo przypisywali mu określoną symbolikę. Część typów posiada

motywy interpretowane jako schematyczne przedstawienia ptaków, inne zaś wykazują tak daleko posuniętą stylizację, że ich pierwowzory pozostają niepewne.

Z punktu widzenia numizmatyki ekonomicznej kluczowe jest ustalenie miejsca produkcji i rozprzestrzeniania się monet serii E. Badania porównawcze wskazują na silne powiązanie części tych emisji z obszarami Fryzji, zwłaszcza regionem dolnego Renu oraz ośrodkami handlowymi związanymi z ujściem rzek do Morza Północnego. Typy określane jako porcupine występowały w obiegu na kontynencie i w Anglii, co dostarcza przesłanek do rekonstrukcji rozległych sieci kontaktów gospodarczych. Nie oznacza to jednak, że wszystkie monety serii E powstały w jednej mennicy ani że identyczny ornament zawsze wskazuje na ten sam warsztat.

Właściwa analiza wymaga porównywania stempli, wariantów przedstawień, składu materiałowego, masy i kontekstu znalezisk. Klasyfikacja oparta wyłącznie na ogólnym podobieństwie ikonograficznym może prowadzić do błędnego utożsamiania emisji pochodzących z różnych środowisk produkcyjnych. Materiał numizmatyczny pozwala rozpoznawać intensywność kontaktów przez Morze Północne, lecz szczegółowa rekonstrukcja organizacji handlu wymaga uwzględnienia wielu kategorii danych. W tym miejscu przydatne staje się pojęcie emporium – ośrodka wymiany, którego rozwój wiązał się z koncentracją działalności handlowej, rzemieślniczej i transportowej. We wczesnym średniowieczu nadmorskie i nadrzeczne centra handlowe, określane w tradycji anglosaskiej także terminem wic, odgrywały istotną rolę w integrowaniu lokalnych gospodarek z sieciami dalekosiężnymi. Rozwój takich ośrodków wiązał się z przemianami organizacji produkcji, intensyfikacją przepływu towarów i powstawaniem społeczności uczestniczących w wymianie ponadregionalnej. Wśród najważniejszych miejsc autor wymienia Dorestad w dolnym dorzeczu Renu, a także angielskie ośrodki: Lundenwic, Hamwic i Gipeswic.

Ich archeologiczne rozpoznanie dostarcza świadectw dotyczących handlu, rzemiosła i organizacji przestrzeni, choć nie wszystkie funkcjonowały według identycznego modelu politycznego czy gospodarczego. Emporium stanowi zatem kategorię analityczną przydatną do badania koncentracji wymiany, a nie uniwersalną formę miejskiej organizacji przestrzennej.

Znaczenie monet sceattas dla historii handlu polega nie tylko na potwierdzaniu istnienia poszczególnych emisji, lecz przede wszystkim na możliwości rekonstruowania przestrzennego zasięgu obiegu pieniężnego. Znaleziska z różnych regionów można zestawiać pod względem typologii, chronologii i koncentracji, co pozwala badać zmiany kierunków wymiany oraz rozwój określonych stref monetarnych. Nie należy jednak utożsamiać miejsca odkrycia monety z bezpośrednią działalnością kupca przybyłego z regionu jej wybicia. Przedmiot mógł przechodzić przez wiele rąk i przemieszczać się na duże odległości bez konieczności odbywania przez któregokolwiek z użytkowników całej trasy.

Obecność fryzyjskich monet na terenie Lincolnshire może zatem wskazywać na uczestnictwo regionu w gospodarce Morza Północnego, ale nie dowodzi automatycznie bezpośredniego połączenia handlowego pomiędzy konkretnym miejscem odkrycia a określoną mennicą kontynentalną. W perspektywie teorii sieci społecznych materiał numizmatyczny można rozpatrywać jako świadectwo powiązań między ośrodkami o różnym znaczeniu gospodarczym. Niektóre miejsca mogły pełnić funkcję regionalnych punktów koncentracji towarów, inne uczestniczyć w lokalnej redystrybucji, a jeszcze inne funkcjonować jako ośrodki produkcyjne.

Analiza przestrzenna znalezisk monetarnych pomaga identyfikować takie relacje, choć wymaga ostrożności wobec selektywności danych i różnic w warunkach zachowania materiału. Zastosowanie współczesnych modeli sieciowych jest szczególnie użyteczne, gdy obejmuje nie tylko rozmieszczenie monet, lecz również dane o ceramice, surowcach, ozdobach, infrastrukturze transportowej i charakterystyce ośrodków osadniczych. Wówczas możliwe staje się rozpoznawanie struktury przepływów i koncentracji aktywności, choć liczby odkrytych artefaktów nie należy traktować jako bezpośredniej miary wielkości transakcji handlowych.

Klasztory i sieci morskie jako fundamenty integracji gospodarczej

Rozwój obiegu srebrnych monet w VII i VIII wieku skłania do ponownego rozważenia społecznej funkcji klasztorów. Instytucje monastyczne nie były jedynie ośrodkami kultu, lecz aktywnie uczestniczyły w organizacji produkcji rolnej, gromadzeniu zasobów, rozwoju rzemiosła oraz podtrzymywaniu kontaktów międzyregionalnych. Ich działalność wiązała się z zarządzaniem ziemią i pracą, utrzymaniem zabudowy oraz pozyskiwaniem przedmiotów niezbędnych zarówno do codziennego funkcjonowania, jak i praktyk liturgicznych.

Wzrost znaczenia klasztorów wpływał na lokalne gospodarki, zwiększając popyt na określone dobra i sprzyjając powstawaniu nowych powiązań handlowych. Nie oznacza to jednak, że wszystkie te ośrodki dysponowały podobnymi zasobami lub kierowały się jedną logiką akumulacji majątku; ich funkcjonowanie zależało od lokalnych uwarunkowań politycznych, struktury darowizn, relacji z elitami oraz organizacji wspólnot zakonnych. Chrystianizacja i rozwój obiegu monetarnego można zatem analizować jako procesy częściowo współzależne, choć nie ma podstaw, by przypisywać instytucjom religijnym wyłączną rolę w kształtowaniu nowych systemów wymiany. Przemiany te ukazują Morze Północne jako przestrzeń integracji, a nie wyłącznie barierę oddzielającą społeczeństwa. Kontakty między Brytanią, Fryzją, obszarami frankijskimi i Skandynawią obejmowały bowiem nie tylko przepływ monet, lecz także migrację ludzi, transfer umiejętności

rzemieślniczych, wzorców artystycznych i praktyk instytucjonalnych. Rozwój żeglugi, znajomość nawigacji i tworzenie sieci portowych zwiększały możliwości kontaktów ponadregionalnych, mimo że wyprawy morskie zawsze obarczone były ryzykiem pogodowym, sezonowością i zagrożeniami politycznymi.

Gospodarka wczesnośredniowieczna nie była zatem zbiorem izolowanych, samowystarczalnych wspólnot rolniczych, lecz systemem zróżnicowanych zależności, w którym obok wymiany lokalnej rozwijały się powiązania o znacznej skali geograficznej. Materialne świadectwa numizmatyczne pozwalają rekonstruować część tych relacji, jednak ich pełne zrozumienie wymaga analizy technologii morskich, organizacji portów i instytucji społecznych zapewniających przewidywalność wymiany. Powiązania morskie rozwinięte w VII i VIII wieku stworzyły grunt pod intensyfikację kontaktów o charakterze militarnym i osadniczym w kolejnych stuleciach. Ekspansja skandynawska, tradycyjnie utożsamiana z epoką wikingów, nie może być rozpatrywana wyłącznie jako sekwencja najazdów wymierzonych w klasztory i ośrodki polityczne zachodniej Europy. Było to szersze zjawisko obejmujące mobilność ludności, handel, organizację wypraw wojskowych, rozwój osadnictwa oraz przenikanie się odmiennych tradycji gospodarczych i kulturowych. Skandynawska obecność na Wyspach Brytyjskich uczestniczyła zatem w przekształcaniu istniejących sieci kontaktów, a nie w ich tworzeniu od podstaw.

Szczególnego znaczenia nabiera tutaj rozróżnienie pomiędzy działalnością wojowników, kupców, rzemieślników i osadników. Określenie „wiking” nie odpowiada bowiem jednej, niezmiennej kategorii społecznej ani jednolitemu pochodzeniu etnicznemu wszystkich uczestników wypraw. Osoby przemieszczające się między Skandynawią a Brytanią mogli angażować się w różne formy aktywności, których charakter zmieniał się zależnie od czasu, miejsca i okoliczności politycznych.

Torksey jako dowód złożoności struktur skandynawskich

Współwystępowanie przemocy i wymiany gospodarczej jest zagadnieniem niezwykle interesującym. Praktyki zdobywania zasobów przez przymus, pobieranie trybutów, negocjowanie porozumień i prowadzenie handlu nie musiały być od siebie całkowicie rozdzielone. W określonych warunkach ta sama grupa mogła najpierw organizować wyprawy militarne, następnie uczestniczyć w wymianie dóbr, a z czasem osiedlać się na kontrolowanym terytorium. Analiza tych procesów wymaga jednak wyraźnego rozróżnienia między gospodarką opartą na dobrowolnych transakcjach a przepływem zasobów wymuszonym przemocą. Podobny rezultat materialny — przemieszczenie srebra, ozdób czy innych dóbr — mógł bowiem wynikać z zasadniczo odmiennych relacji społecznych. Przedmiot

pochodzący z odległego regionu nie jest zatem samodzielnym dowodem pokojowej wymiany, podobnie jak obecność uzbrojenia nie przesądza o tym, że jego właściciel zajmował się wyłącznie działalnością militarną. W dziejach brytyjskich przełomowym wydarzeniem było pojawienie się w 865 roku n.e. wielkiej armii skandynawskiej, określanej w źródłach anglosaskich mianem mycel hæþen here, czyli wielkiej armii pogańskiej. Jej działalność doprowadziła do rozległych przemian politycznych w Northumbrii, Anglii Wschodniej i Mercji, a z czasem stała się impulsem do powstawania nowych ośrodków osadnictwa i władzy.

Z punktu widzenia historii wojskowości kluczowa jest zdolność do utrzymywania dużych grup ludzi poza obszarami ich pierwotnego zamieszkania przez wiele miesięcy lub lat. Organizacja takich przedsięwzięć wymagała zapewnienia żywności, logistyki przemieszczania się, miejsc zimowania oraz dostępu do materiałów niezbędnych do naprawy wyposażenia i wytwarzania nowych przedmiotów. Nie należy zatem redukować wielkiej armii jedynie do formacji uczestniczącej w bitwach i oblężeniach. Jej obecność kreowała tymczasowe struktury społeczne, w których funkcjonowały zależności logistyczne, gospodarcze, rodzinne i polityczne. Dowodów na takie zjawiska dostarcza stanowisko Torksey nad rzeką Trent w Lincolnshire, gdzie wielka armia spędziła zimę 872-873 roku.

Badania prowadzone przez Dawn M. Hadley, Juliana D. Richardsa i ich współpracowników, opublikowane w 2016 roku w czasopiśmie "The Antiquaries Journal", pozwoliły precyzyjnie określić lokalizację oraz rozmiary obozowiska. Zespół badawczy wykazał, że obszar użytkowany podczas zimowania obejmował około 55 hektarów i był znacznie większy niż wcześniej badane obozowisko w Repton. Stanowisko znajdowało się na wyżej położonym terenie, częściowo otoczonym mokradłami i ograniczonym od zachodu rzeką Trent, co sprzyjało kontroli komunikacji oraz dostępowi do zasobów środowiskowych.

Rozległość stanowiska i charakter odkrytego materiału pozwoliły badaczom wysnuć wniosek, że zimująca tam społeczność mogła liczyć kilka tysięcy osób, w tym nie tylko wojowników, ale także rzemieślników i handlarzy. Znaczenie Torksey dla archeologii wczesnego średniowiecza wykracza poza potwierdzenie kronikarskich zapisów o zimowaniu skandynawskiej armii. Stanowisko to umożliwia bowiem analizę tymczasowego skupiska ludności jako złożonego organizmu społecznego, którego funkcjonowanie wymagało koordynacji pracy, przemieszczania zasobów i utrzymywania porządku organizacyjnego. Odkryte ślady obróbki metali, przedmioty związane z wymianą, wyposażenie osobiste oraz monety świadczą o dużej różnorodności wykonywanych tam czynności.

Z perspektywy socjologii organizacji takie obozowisko można interpretować jako przykład czasowej koncentracji funkcji, które w innych warunkach pozostawały rozproszone pomiędzy wieloma

osadami. Nie oznacza to jednak, że obóz posiadał instytucje miejskie w pełnym znaczeniu charakterystycznym dla późniejszych ośrodków urbanistycznych. Można natomiast wskazać elementy sprzyjające rozwojowi funkcji protomiejskich: koncentrację ludzi, rzemiosła, wymiany i usług na ograniczonej przestrzeni.

> Czy przedmioty, które odnajdujemy w ziemi, są wiernym zapisem tożsamości ich właścicieli, czy jedynie starannie wyreżyserowanym spektaklem pamięci przygotowanym przez żyjących? Być może granica między 'lokalnym' a 'obcym' nigdy nie istniała w formie sztywnej linii, lecz była raczej splotem wspólnych interesów i wzajemnych zapożyczeń. W tym świetle każdy odnaleziony artefakt staje się nie tyle dowodem na obecność konkretnego ludu, co pytaniem o to, kim tak naprawdę chcieliśmy być w oczach innych.

Inspiracje

[1]

"Things We Found in the Ground" Ellie Bruce

Sourcebooks, Inc. | ISBN: 9781464241833

Eleanor „Ellie” Bruce (ur. ok. 1999 r.) jest brytyjską poszukiwaczką metali, pisarką i twórczynią treści, mieszkającą w Lincolnshire w Anglii. Wraz ze swoją kuzynką Lucillą „Lucie” Gray współtworzyła Roman Found, wpływową platformę edukacyjną i społeczność poświęconą odpowiedzialnemu poszukiwaniu metali i odkrywaniu brytyjskiej historii. Bruce promuje etyczne badania terenowe hobbystów, regularnie rejestrując znaleziska archeologiczne duetu w ramach programu Portable Antiquities Scheme prowadzonego przez British Museum. Poprzez działania w mediach społecznościowych, wykłady publiczne, występy telewizyjne i prelekcje na festiwalach, wniosła znaczący wkład w popularyzację archeologii lokalnej i lokalnej historii materiałów wśród szerszej publiczności. Zadebiutowała jako współautorka wydanej w 2026 roku książki non-fiction „Things We Found in the Ground: A Metal-Detecting Journey Through Britain”.

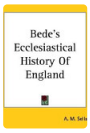
Eleanor "Ellie" Bruce (born c. 1999) is a British metal detectorist, writer, and content creator based in Lincolnshire, England. Alongside her cousin Lucilla "Lucie" Gray, she co-founded Roman Found, an influential educational platform and community dedicated to responsible metal detecting and the exploration of British history. Bruce advocates for ethical hobbyist fieldwork, regularly recording the duo's archaeological finds through the British Museum's Portable Antiquities Scheme. Through social media outreach, public lectures, television appearances, and festival talks, she has made significant contributions to popularizing community archaeology and local material history among wider audiences. She made her publishing debut as the co-author of the 2026 narrative non-fiction book Things We Found in the Ground: A Metal-Detecting Journey Through Britain.

Roman Found

Literatura uzupełniająca

Książki

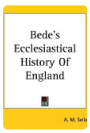
Książki autorów przywoływanych i literatura pokrewna:

[1] "Bede's Ecclesiastical History of the English People"

Beda Czcigodny

ISBN: 9781419209420

[2] "Bede, Ecclesiastical History of the English People"

Beda Czcigodny

ISBN: 9781419209420

[3] "Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum"

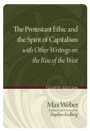
Beda Czcigodny

CreateSpace | ISBN: 9781497507715

[4] "The rational and social Foundations of music"

Max Weber

ISBN: 9780809300150

[5] "The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism with Other Writings on the Rise of the West"

Max Weber

2009 | Oxford University Press, USA | ISBN: 9780195332537

[6] "Ethnic Identity and the Archaeology of the Aduentus Saxonum . A Modern Framework and its Problems"

Toby F. Martin

Taylor & Francis | ISBN: 9781040787120

[7] "Fear and fantasy: sexual physiology and late medieval society"

Dawn M. Hadley

[8] "Torksey test trench 2012: report on a trial trench excavated near Torksey, Lincolnshire, 13–16 Dec 2012"

Julian D. Richards

[9] "Data Processing in Archaeology"

Julian D. Richards

CUP Archive | ISBN: 9780521257695

[10] **"The Viking Great Army and the Making of England"**

Julian D. Richards

Thames & Hudson | ISBN: 9780500776353

Artykuły naukowe

Prace autorów przywoływanych w tekście:

[1] **"Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference"**

Maurice Freedman, Fredrik Barth

1970 | British Journal of Sociology | DOI: 10.2307/588416

Źródło

[2] **"Los grupos etnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales"**

Fredrik Barth

1976

Źródło

[3] **"Models of Social Organization."**

Barbara E. Ward, Fredrik Barth

1967 | Man | DOI: 10.2307/2799520

Źródło

[4] **"On the Study of Social Change*"**

Fredrik Barth

1967 | American Anthropologist | DOI: 10.1525/aa.1967.69.6.02a00020

Źródło

[5] **"Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology"**

Max Weber

2002 | Wiley eBooks | DOI: 10.1002/9780470755679.ch3

Źródło

[6] **"Methodology of Social Sciences"**

Max Weber

2017 | Routledge eBooks | DOI: 10.4324/9781315124445

Źródło

[7] "Methodology of the Social Sciences"

Donald G. MacRae, Max Weber

1950 | British Journal of Sociology | DOI: 10.2307/587311

Źródło

[8] "Weber: Political Writings"

Max Weber

1994 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9780511841095

Źródło

[9] "Casting the Net Wider: Network Approaches to Artefact Variation in Post-Roman Europe"

Toby F. Martin

2020 | Journal of Archaeological Method and Theory | DOI: 10.1007/s10816-019-09441-x

Źródło

[10] "Identity and the Cruciform Brooch in Early Anglo-Saxon England: An Investigation of Style, Mortuary Context, and Use"

Toby F. Martin

2011 | White Rose eTheses Online (University of Leeds, The University of Sheffield, University of York)

Źródło

[11] "Barbaric Splendour: The Use of Image Before and After Rome"

Toby F. Martin, Wendy A. Morrison

2020 | Archaeopress Publishing Ltd eBooks | DOI: 10.2307/j.ctv1zcmonn

Źródło

[12] "Ethnic Identity and the Archaeology of the Aduentus Saxonum . A Modern Framework and its Problems"

Toby F. Martin

2023 | Medieval Archaeology | DOI: 10.1080/00766097.2023.2204744

Źródło

[13] "THE WINTER CAMP OF THE VIKING GREAT ARMY, ad 872–3, TORKSEY, LINCOLNSHIRE"

Dawn Hadley, Julian D. Richards, Elizabeth Craig-Atkins

2016 | The Antiquaries Journal | DOI: 10.1017/s0003581516000718

Źródło

[14] **"Viking and native: re–thinking identity in the Danelaw"**

Dawn Hadley

2002 | Early Medieval Europe | DOI: 10.1111/1468-0254.00100

Źródło

[15] **"Burial Practices in the Northern Danelaw, c.650–1100"**

Dawn Hadley

2000 | Northern History | DOI: 10.1179/007817200790177815

Źródło

[16] **"Casting Cultural Identity in Early Viking-Age Northumbria"**

Dave Haldenby, Dawn M. Hadley, Julian D. Richards

2022 | Yorkshire Archaeological Journal | DOI: 10.1080/00844276.2022.2090716

Źródło

[17] **"Archaeology and Geographical Information Systems: A European Perspective. By Gary Lock and Zoran Stančič."**

Julian D. Richards

1997 | American Journal of Archaeology | DOI: 10.2307/506256

Źródło

[18] **"The Good, the Bad, and the Downright Misleading: Archaeological Adoption of Computer Visualisation"**

Paul Miller, Julian D. Richards

1995 | Universitätsbibliothek Tübingen | DOI: 10.15496/publikation-3402

Źródło

[19] **"Archaeology, Heritage, and Social Value: Public Perspectives on European Archaeology"**

Kornelia Kajda, Amala Marx, Holly Wright, Julian D. Richards, Arkadiusz Marciniak

2017 | European Journal of Archaeology | DOI: 10.1017/eaa.2017.19

Źródło

Treść tworzy Fundacja Dobre Państwo.
Redaguje i publikuje APA ONE, autorski system redakcyjny Fundacji oparty na AI.

APA ONE Publishing System
Fundacja Dobre Państwo © 2026
Article ID: 037bafac-78e8-48b1-85a5-e52ab713c1a3